

1960–1970-YILLARDA O‘ZBEKISTON SSRDA PAXTACHILIK, CHORVACHILIK VA IRRIGATSIYA TIZIMINING HOLATI

Aslonov Islombek Soyibjon o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

ORCID 0009-0005-0265-5179

СОСТОЯНИЕ ХЛОПКОВОДСТВА, ЖИВОТНОВОДСТВА И ИРРИГАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ В УЗБЕКСКОЙ ССР В 1960–1970-Е ГОДЫ

THE STATE OF COTTON PRODUCTION, LIVESTOCK FARMING, AND IRRIGATION SYSTEMS IN THE UZBEK SSR DURING THE 1960–1970S

Annotatsiya: *Ushbu maqolada 1960–1970-yillarda O‘zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasida qishloq xo‘jaligining yetakchi tarmoqlari bo‘lgan paxtachilik, chorvachilik va irrigatsiya tizimining holati tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda sovet agrar siyosatining markazlashgan rejalashtirishga asoslangan xususiyatlari, paxta monoculturasini shakllanishi, sug‘oriladigan yerlarning kengayishi hamda bu jarayonlarning ijtimoiy va ekologik oqibatlarini ochib beriladi. Shuningdek, chorvachilikning ikkinchi darajali tarmoqqa aylanishi, resurslarning paxtachilik foydasiga notekis taqsimlanishi va boshqaruv tizimidagi korrupsiya holatlari yoritiladi. Maqola respublika va xorijiy ilmiy adabiyotlar, statistik ma‘lumotlar hamda arxiv hujjatlariga tayangan holda yozilgan.*

Аннотация: *В статье анализируется состояние хлопководства, животноводства и ирригационной системы в Узбекской ССР в 1960–1970-е годы. Рассматриваются особенности централизованной аграрной политики СССР, формирование хлопковой монокультуры, расширение орошаемых земель, а также социальные и экологические последствия данных процессов. Отдельное внимание уделяется проблемам распределения ресурсов и коррупционным проявлениям в системе управления сельским хозяйством.*

Abstract: *This article analyzes the state of cotton production, livestock farming, and irrigation systems in the Uzbek SSR during the 1960s–1970s. It examines the centralized Soviet agrarian policy, the formation of cotton monoculture, the expansion of irrigated lands, and their social and environmental consequences. The study also addresses resource misallocation and corruption in agricultural governance, based on archival materials and scholarly literature.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbekiston SSR, paxtachilik, chorvachilik, irrigatsiya, sovet agrar siyosati, resurslar, korrupsiya.*

Ключевые слова: *Узбекская ССР, хлопководство, животноводство, ирригация, аграрная политика, ресурсы, коррупция.*

Keywords: *Uzbek SSR, cotton production, livestock farming, irrigation, Soviet agrarian policy, resources, corruption.*

KIRISH

1960–1970-yillar O‘zbekiston SSR tarixida qishloq xo‘jaligining chuqur ixtisoslashuvi va markazlashgan boshqaruvning kuchayishi bilan ajralib turadi. Sovet Ittifoqining umumittifoq agrar siyosatida O‘zbekiston respublikasi xomashyo bazasi, avvalo paxta yetishtiruvchi hudud sifatida belgilandi. Natijada respublika agrar tizimi bir yoqlama rivojlanib, paxtachilik ustuvor tarmoqqa aylandi.

Mazkur davrda davlat tomonidan sug‘oriladigan yerlarni kengaytirish, yangi yerlarni o‘zlashtirish va paxta hosildorligini oshirishga qaratilgan rejalar amalga oshirildi. Biroq bu siyosat chorvachilik va oziq-ovqat ekinlari rivojiga yetarli e‘tibor berilmasligiga olib keldi. Suv resurslaridan haddan tashqari foydalanish esa ekologik muammolarni, xususan, yerlarning sho‘rlanishi va Aral dengizi inqirozini yuzaga keltirdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida sovet agrar siyosati va O‘zbekiston SSR qishloq xo‘jaligi rivojiga bag‘ishlangan respublika hamda xorijiy ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Jumladan, sovet davridagi agrar islohotlar va rejalashtirish masalalari Y.V. Nechipas hamda V.Y. Romanchenko asarlarida keng yoritilgan [1; 2].

Irrigatsiya tizimi va sug‘orish siyosatining tarixiy rivoji Tukhtaeva R. tadqiqotlarida tahlil qilingan [3]. Paxtachilik bilan bog‘liq korrupsiya va ijtimoiy oqibatlar masalasi esa G‘arb tarixchilari tomonidan, xususan, J. Corlin ishlarida yoritilgan [4].

Metodologik jihatdan maqolada tarixiy-tahliliy, taqqoslash va tizimli yondashuv usullari qo‘llanildi. Statistik ma‘lumotlar O‘zbekiston SSR Davlat statistika to‘plamlaridan, amaliy holatlar esa Markaziy Davlat arxivi materiallaridan olindi [5; 6].

NATIJA VA MUHOKAMA**Paxtachilikning ustuvor tarmoqqa aylanishi**

1960–1970-yillarda O‘zbekiston SSRda paxtachilik Sovet Ittifoqi miqyosida strategik ahamiyatga ega tarmoqqa aylandi. Davlat rejaları paxta ekin maydonlarini kengaytirish va hosildorlikni oshirishga qaratildi. Natijada ko‘plab xo‘jaliklarda oziq-ovqat ekinlari qisqarib, paxta monoculturası shakllandi.

Bu jarayon respublika iqtisodiyotining boshqa tarmoqlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatdi. Paxta rejaları yuqoridan qat‘iy belgilanganligi sababli xo‘jaliklarning iqtisodiy mustaqilligi cheklanib, reja bajarishga qaratilgan sun‘iy choralar kengaydi [6].

Chorvachilik tarmog‘ining cheklanishi

Paxtachilikka ustuvor ahamiyat berilishi chorvachilikning rivojiga salbiy ta‘sir ko‘rsatdi. Yem-xashak bazasining qisqarishi, yaylov yerlarining paxta maydonlariga aylantirilishi chorva mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining pasayishiga olib keldi [2].

Natijada respublikada go‘sht va sut mahsulotlari tanqisligi kuchaydi. Chorvachilikning ikkinchi darajali tarmoqqa aylanishi sovet agrar siyosatining nomutanosibligini yaqqol ko‘rsatdi.

Irrigatsiya siyosati va ekologik oqibatlar

1960–1970-yillarda irrigatsiya tizimini kengaytirish davlat agrar siyosatining muhim yoʻnalishiga aylandi. Mirzachoʻl va Jizzax hududlarida yangi sugʻoriladigan yerlar oʻzlashtirildi [3]. Amudaryo va Sirdaryo suvlaridan intensiv foydalanish paxta yetishtirish hajmini oshirishga xizmat qildi.

Biroq sugʻorish tizimlarining samarasizligi yerlarning shoʻrlanishiga va suv resurslarining kamayishiga olib keldi. Bu jarayon Aral dengizi inqirozining yuzaga kelishida muhim omillardan biri boʻldi [5].

Ijtimoiy taʼsir va korrupsiya

Paxta yetishtirish boʻyicha yuqori rejalarning majburiyligi hisobotlarda qoʻshib yozishlar va korrupsiya holatlarining kuchayishiga zamin yaratdi. Resurslardan noqonuniy foydalanish, mansabdor shaxslarning manfaatdorligi qishloq xoʻjaligi boshqaruvida tizimli muammolarni yuzaga keltirdi [4].

XULOSA

1960–1970-yillarda Oʻzbekiston SSR qishloq xoʻjaligida paxtachilikning ustuvor tarmoqqa aylanishi agrar tizimning bir yoqlama rivojlanishiga olib keldi. Chorvachilik va oziq-ovqat ishlab chiqarishning cheklanishi, irrigatsiya siyosatining ekologik oqibatlari hamda boshqaruvdagi korrupsiya sovet agrar siyosatining salbiy jihatlarini namoyon etdi.

Tarixiy tajriba shuni koʻrsatadiki, resurslarni muvozanatli taqsimlash va xoʻjaliklarning iqtisodiy mustaqilligini taʼminlash qishloq xoʻjaligining barqaror rivoji uchun muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Нечипас Ю.В. Эволюция аграрной политики СССР. — М., 2005.
2. Романченко В.Я. История аграрной модернизации в СССР. — М., 2012.
3. Tukhtaeva R. From the History of the Irrigation System in Uzbekistan. — 2020.
4. Corlin J. When a Pound Weighed a Ton: The Cotton Scandal. — Ohio, 2013.
5. Oʻzbekiston SSR Davlat statistika toʻplamlari. — Toshkent, 1960–1970-yillar.
6. Oʻzbekiston Markaziy Davlat arxivi materiallari.